

Türk Ocakları, Mimarisi ve Geleneksel Öğeleri; Ankara ve İzmir Örneği

Yrd.Doç.Dr. Hikmet Eldek Güner

*Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
hikmeteldek@gmail.com*

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde başlayan modernleşme/batılılaşma hareketleri, çeşitli alanlarda eş zamanlı yürütülmeye çalışılmıştır. Batıyı örnek alarak, atılımlar yapmaya, savaşlardan alınan yenilgilere karşı yönetsel reformlar ile yeniden ayağa kalkmaya gayret edilmiştir. Batı kaynaklı gelişen bu çalışmalar beraberinde, "birey olma", "ulus devlet olma" ideolojilerinin de Osmanlı İmparatorluğu içerisinde oluşmaya başlamasına neden olmuştur. 20.yy başında modernleşme süreci ve ulus devleti olma sancısı içerisinde milli değerlerin ve ulusal kimliğinin oluşturulmasında Türk Ocakları'nın etkisi oldukça büyüktür. 1912'de kurulan, 1931'da kapatılan Türk Ocakları Türkçülük ideolojini temel alarak batılı olmayı hedeflemiştir. Ulus devlet olma ideolojisini, mimari öğelerinde, plan tiplerinde sergileyen yapılar, esasında batılılaşmaya çalışan bir devletin "Türk" kökenlerini ortaya çıkarma çalışmaları olarak görmek gerekir. Bu çalışma, Türk Ocakları'nın devlet idaresindeki rolünü ortaya sererek, mimari bağlamda bir tanımlama yapmayı ve ocaklar arasından öne çıkan, Ankara ve İzmir Türk Ocakları'nın mekânsal kurgularını, mimari elemanlarında kullanılan geleneksel öğeleri incelemeyi ve ideoloji ile mekânsal kurgu arasındaki bağlantıları değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler; Osmanlı İmparatorluğu, Türk Ocakları, Geleneksel Mimari ve Öğeler, Batılılaşma, Türkiye Cumhuriyeti.

1.GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybettiği, yönetsel olarak sorunlar yaşadığı 19. yy ortalarında, ülkenin yeniden toparlanması, eski parlak gücüne yeniden ulaşması için çeşitli alanlarda yenilikler yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlilerinden biri, 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı'dır. İlan dilen Ferman, Osmanlı İmparatorluğu için modernleşme sürecinin resmi başlangıcı olarak kabul edilir. Sözcük anlamı "düzenlemeler, reformlar" anlamına gelen Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğun yeniden güçlenmesi ve ayağa kalkması için umut olmuş, ancak yapılan yenilikler ülkenin

gidişatındaki sorunları durdurmaya yetmemiştir. Tanzimat Fermanı'ndan hemen sonra 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın amacı da benzer biçimde ülkenin modernleşmesi için yenilikler getirmek olmuştur. Yenilikler dahilinde yapılan çalışmalar bir yönü ile batılı iken, diğer taraftan bir ulusal kimlik tanımlamaya ve kurulmaya çalışmıştır. Düzenlemelerin temel amaçlarından biri de sınıfsal ayrımların olmadığı bir Osmanlı toplumunu meydana getirmek olmuştur (Aslan vd. 2015:23). Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan herkesi eşit görerek, eşit haklar vermeyi hedefleyen Ferman 1876'de II. Abdülhamit tarafından Birinci Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar yürürlükte kalmıştır. 1876 yılında ilk anayasa yürürlüğe girmiş ancak padişahın yönetim hakları sınırlanmamış, kısmen yeni bir yönetim süreci başlamıştır. Bu süreç fazla uzun sürmemiş II. Abdülhamit tarafından 1878 yılında feshedilmiş, 24 Temmuz 1908 yılında II Meşrutiyet ilan edilmiştir. Benzer biçimde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmaması için iyileştirmeler yapılmaya çalışılsa da, yeterli olmamış ve 11 Nisan 1920 yılında tasfiye edilmiştir. (Fidan vd. 2011:113) II Meşrutiyet Dönemi'nde, milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinin arttığı bir dönemde Türkçülük ideolojisi de kurulmaya çalışılmıştır. Türkçülük düşüncesinin oluşmasına öncülük eden Ziya Gökalp, Ahmet Agayef (Ağaoğlu), Hamdullah Suphi Tanrıöver, M. Fuat (Köprülü), Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin önde gelen aydınları, ulusal kimlik üzerine tartışmalar yapmakta ve milli bilincin oluşması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. (Kodal 2014:297) Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkleşerek kalkınabileceğini, ancak bu kalkınmada batının model alınması gerektiği kabul eden Türkçülük ideolojisi, sahip olunan öz ile batıdaki gelişmenin harmanlanması sayesinde ülkenin kötü durumdan kurtulabileceği inancını taşımaktaydı. Bu inanç doğrultusunda yönetimden bağımsız sivil oluşumlar ortaya çıkmış ve ülkenin geleceği için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu oluşumlar içinde en etkili olan sivil örgüt, uzun süre aktif olarak çalışmalar yürüten Türk Ocakları olmuştur.

2.TÜRK OCAKLARI'NIN KURULUŞ SÜRECİ

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

20. yy başında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan batılılaşma eğilimlerinin sonunda millileşme ideolojisi ile ortaya çıkan farklı Türklük kavramına odaklanan çeşitli örgütler kurulmuştur. "Türk" kavramının köklerini incelemek, yaymak ve bütün haline getirmek için çalışmalar yapan derneklerin başında; Türk Derneği¹ (Tuna 2015:8) Türk Yurdu Cemiyeti² (Tuna 2015:10), Türk Bilgi Derneği³(Tuna 2015:15), Türk Gürcü Derneği' gelmektedir⁴ (Tuna 2015:16). Bu oluşumlardan Türk Ocağı'nın temelleri ise, 20 Haziran

¹ 1908 yılında kurulmuş sonrasında faaliyetlerini Türk Ocakları'nda devam ettirmişlerdir.

² 1911 kurulmuş, Türk yurdu Dergisi'nin yayın kuruluşu olarak faaliyet göstermiş ve Türk Ocakları ile aynı tarihte kapatılmıştır.

³ 1913 kurulmuş, Türk Ocaklarının temelini oluşturmuş ve alt yapısını daha sonra bu Türkçü derneğe devretmiştir.

⁴ Dernek devlette çalışan memurlar tarafından kurulmuştur.

1911’de başta Askeri Tıp öğrencileri olmak üzere Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura Rıza Tevfik, Ahmet Ferit Tek, Hüseyin Cahit Yalçın gibi aydınlar, siyasetçiler ve gazeteciler tarafından atılmıştır. Aynı gün gayri resmi olarak kurucu ve geçici idare heyeti oluşturulmuştur. (Sarınay 1990: 34) Böylece Osmanlı Devleti içerisindeki millileşme hareketleri, Türk kökenlerinin ulusça kabul edilmesi Türk Ocakları ile kurumsallaşmıştır (Üstel 2010: 85).

Türk Ocaklarının kuruluş amacı kısaca;

"...bütün Türkler arasında millî şuurun takviyesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medenî, sıhhî tekâmüle ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır."
olarak tanımlanmıştır (Acar 2012:1).

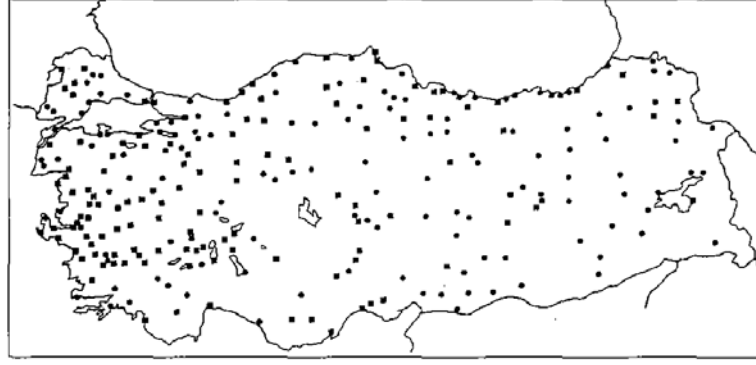
Türk Ocağı, 1911 yılındaki gayri resmi oluşumun ardından 25 Mart 1912 yılında İttihat ve Terakki merkezinde resmen kurulmuştur. Dönemin kötü ekonomik şartları yeni bir kurumun kurulması için oldukça elverişsiz bir ortam sunmaktadır. Devletin savaş döneminde olması maddi birçok sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Ocak’ın kuruluş amacında belirtilen etkili çalışmalar yapma hedefi, maddi yetersizlikler nedeniyle çalışmaların kişisel düzeyde kalmasında etkili olmuştur. Gençlik hareketi olarak başlayan örgütlenmenin genele yayılması ve tesirli olması için dönemin önemli isimlerinden Hamdullah Suphi Bey’e başkanlık teklif edilmiştir. Teklifi kabul eden Hamdullah Suphi Bey (Yavuz 2010:180) 18 Mayıs 1913’te yapılan kongrede oy çokluğu ile Türk Ocağı başkanı olarak göreve başlamıştır. Hamdullah Suphi Bey’in göreve başlaması ile yönetim, örgütlenmeyi ve yayılımı desteklemiş ve farklı kentlerde Ocak şubeleri açılmıştır (Bozdağ 2013:20). Yeni yönetim ile birlikte "Türk Yurdu" (Özdemir 2004:113) dergisi yayınlanmaya Ocak bünyesinde devam edilmiştir. Böylece Türk Ocakları’nın gücü ve bilinirliği artmış, daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmıştır. 1914 yılında 16, 1916 yılında ise 25 Türk Ocağı şubesinin varlığı kaynaklarda yer almaktadır (Üstel 2010:329). Ocakların bütün yurttaki etkili olması, milli kimliği vurgulaması, 1918 yılında İttihat ve Terakki’nin Türk Ocakları’nın yönetimine aday olmasına neden olmuştur. Ancak sivil bir oluşum olduğunu vurgulayan Ocak yönetimi siyasetten bağımsız olmayı tercih etmiştir. Fiilen siyasetin içinde olmayan Ocak, Milli Mücadele’yi desteklemiş, Ankara ile sürekli iletişim halinde olmuştur. Bu durum başta İngilizler olmak üzere işgal kuvvetlerini rahatsız etmiştir. İstanbul’da yer alan merkez Milli Mücadele sırasında birkaç kez basılmış ve yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Türk Ocaklarının etkin bir biçimde yeniden çalışmaya başlaması Cumhuriyet’in ilanı sonrasında gerçekleşmiştir.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Kurtuluş Savaşı süresince çalışmalarına çok zor şartlar altında devam etmek zorunda kalan Türk Ocakları Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile çalışmalarına yeniden hız vermiştir. Yaşanan zorlu süreçten sonra Ocak yeni kurulan yönetimin de tam desteğini alarak yeniden etkinliklerine başlamıştır. Savaş döneminde Cumhuriyet'in ilan edilmesinde yönetsel anlamda etkin olan birçok kişi, hem Ocak'ın yönetiminde, hem de devlet yönetiminde görev almaya başlamıştır. Bu durum Türk Ocakları'nın sorumluluklarını artırırken, aldıkları destek ile daha güçlü ve etkili çalışmalarına imkân vermiştir. (Georgeon 2006:42)

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra 22 - 26 Nisan 1924 tarihinde Ankara'da ilk kurultay yapılmıştır. "Türk Ocakları Birinci Umumî Kongresi"ne 64 delege katılmıştır. Delegelerin 42'si aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olmuştur (Acar 2004:58). Bu kongrede Türk Ocakları Başkanı olarak Hamdullah Suphi Bey Ocak'ların görevini; *"Türk Ocaklarının, lisan hudutlarını, istilâlara karşı korumakla belirlenen manevî Türk vatanının bekçiliği ve yeni Türk inkılâbının bekçiliği olmak üzere iki temel görevi vardır."* olarak belirtmiştir (Acar 2004:58).

Ulus bilincini oluşturmak hedefi doğrultusunda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük destekçisi Türk Ocakları olmuştur. Bu amaçla, birçok kentte faaliyet gösteren Ocak'lar farklı düzeylerde (okuma yazma seferberliği, meslek kursları vb) eğitimler vermiş, kültürel değişimi ve gelişimi göstererek anlatmaya çalışmış, yeni yönetim biçimini halk ile paylaşmıştır. Kurulan yeni devletin kültür ve eğitim kolu olarak çalışan Ocaklar sadece kentlerde değil ilçe ve köylerde de faaliyetlerine yaygın olarak devam etmişlerdir. Sivil toplum örgütü olarak, yönetimden bağımsız, maddi bakımdan başlangıçta bireysel, sonrasında ise halk desteği ile devam eden kuruluş zamanla yönetimin bir parçası olmuş ve maddi yönden de hükümetten destek almıştır. Hızla gelişip yayılan Türk Ocakları, 1931'de Cumhuriyet Halk Partisi'ne resmi olarak bağlanana kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük sivil toplum kuruluşu olmuştur. 1924 yılında 71 şubesi olan Türk Ocağı'nın, 1925'de 135, 1926'da 217, 1928'de 250, 1931 yılında 267 adet şubesi, 32.000 üyesi ve 1 500 000 lira civarında bütçesi ile oldukça güçlü bir örgüt görüntüsüne sahiptir (Georgeon 2006:67).

- Ocak 1925'ten önce açılmış ocak (*T.Y.*, I/4, Ocak 1925, s. 335-336'da yayımlanmış listeye göre)
- Ocak 1925'ten sonra açılmış ocak (*Türk Yurdu*, III/7, Aralık 1963, s. 64-65'te yayımlanmış listeye göre)

Resim 1. Türk Ocakları şubeleri (Georgeon 2006:43).

Yöneticilerinin ve delegelerinin büyük bir kısmı yeni yönetimde söz sahibi olan ve millet yararına çalışan aydın kimselerden oluşmuştur. Ülke genelinde özellikle 1924-28 arasında Ocak sayısı çok artmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin her noktasına ulaşmayı başarmıştır. Ancak 1928 sonrasında Ocak'ın gelişiminde yavaşlama ve faaliyetlerinde azalma dikkat çekmektedir (Georgeon 2006:44). Bu duraksama sivil toplum örgütü olarak yönetimden bağımsız kurulan bir oluşumun söz hakkının kısmen ülke yönetimine geçmesinden kaynaklanmış, ardından da çeşitli fikir ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur.

3. TÜRK OCAKLARI'NIN KAPANIŞ SÜRECİ

Türk Ocakları hem Osmanlı Dönemi'nde hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında sosyal ve kültürel faaliyetler gösteren, ulus olma bilincini "Türk" kavramı ile harmanlayarak yeni, modern yaşam biçimini halk ile paylaşan önemli bir sivil örgüt olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edilme sürecinde ve sonrasında yönetimin hedeflerinin halk ile paylaşılmasında yoğun bir biçimde çalışmış ve oldukça da etkili olmuştur. 1930'larda iktidarın ülkede tek güç olarak baskın olmaya başlaması ile Türk Ocakları ile ilişkilerde kısmi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Kapatılma söylemlerinin ilk ortaya çıkışı, Türk Ocakları genel başkanı Hamdullah Suphi Bey'in muhalefeti olmayan bir cumhuriyet rejiminin doğru olmadığını vurgulayan bir makalesinin yayınlanması ile başlamıştır (Georgeon 2006:68). Tek partili iktidarın devam ettiği süreçte Türk Ocağı yöneticilerin ikinci parti kurma çalışmalarına katılmaları ülke yöneticileri tarafından çok hoş karşılanmamıştır. Ayrıca Anadolu'da yaşanan isyanların sebebinin Türk Ocakları'nın yetersiz çalışmasına bağlanması, ülke genelinde yaşanan maddi yetersizlikle ve temel olarak iktidar ile Türk Ocağı yöneticilerinin fikir ayrılıklarına düşmesi Ocak'ların kapatılmasına yönelik görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Türk Ocakları'nın Osmanlı İmparatorluğu kökenlerine sahip olması, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern ve batılı olma hedefleri ile gelişmiştir. Modern olma eğilimi Ocak'ların temel oluşumunda yer alsa da görsel ve

ideolojik olarak gelenekselci olması, Osmanlı'nın izlerini devam ettirmesi iktidar için sorun olmaya başlamıştır. Ayrıca Türk kökenlerine sahip olma inancı, sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde geçerli olmuş bir düşünce değildir. Ocak çalışmaları sınırları aşarak diğer ülkelere de yayılmıştır. Komşu ülkelerde özellikle Rusya'da var olan Türkçülük ideolojisi ile örtüşen yeni oluşumlar, komşu ülkeleri rahatsız etmiş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile kısmi gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Georgeon 2006:61).

İktidar, Türk Ocakları'nın misyonunu tamamladığını ve artık kapatılması gerektiği görüşünü Genel Başkan Hamdullah Suphi Bey ve yönetim kuruluna 1931 yılında iletmıştır. Mustafa Kemal Atatürk özellikle Hamdullah Suphi Bey ile görüşmüş ve Ocakların feshedilerek Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmesi gerektiğini belirtmiştir. Görüşmeler sonrasında 10 Nisan 1931 yılında yapılan genel kurul sonrasında Türk Ocakları'nın kapatıldığı ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredildiği ilan edilmiştir (Üstel 2010:384).

Ocak'ların kapatılmasına yönelik birden çok neden varmış gibi görünse de en önemli neden iktidar için muhalefet oluşturabilecek güce sahip olmaları olmuştur. Türk Ocakları'nın 1931 yılında 32 000 üyesi, 267 adet şubesi ve 1 500 000 lira civarında bütçeye sahiptir (Georgeon 2006:67). Böylesi bir güce sahip olan bir sivil örgütün, halk desteği ile yeni bir siyasi oluşum yaratabilir olma ihtimali bu iktidar tarafından yok edilmiş ve bütün sahip olduğu mal varlığı Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmiştir.

Türk Ocağı'nın kuruluşundan itibaren siyasetten bağımsız olmak temel ilke olarak tercih edilmiş, ancak her zaman iktidar ile iç içe bir yönetim biçimi benimsenmiştir. Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi Ocak yöneticileri ülke yönetimi içinde yer alan etkin kişilerden oluşmuştur. Bu önemli ve etkili kurucu aktörleri nedeniyle Ocaklar Osmanlı Dönemi'nden Milli Mücadele yıllarına, ardından gelen Cumhuriyet'in ilk yıllarından kapatıldıkları tarihe kadar geçen süre içerisinde devlet yönetiminde hep söz sahibi olmuşlardır.

4. TÜRK OCAKLARI MİMARİSİ, GELENEKSEL MİMARİ ÖĞELERİ VE ÖRNEKLER

Osmanlı'nın son yıllarında yaygınlaşan milliyetçilik akımı birçok alanda (edebiyat, resim, müzik...) olduğu gibi mimarlık alanında da etkili olmuştur. Bu dönemde iş yapan birçok mimar yükselen milliyetçilik etkisi ile Osmanlı kimliğini ortaya çıkaran tasarımlar yapmışlardır. Kullanılan öğeler, anıtsal veya dini yapılar için genellikle Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait benzer işlevlerdeki yapıları referans alırken, yeni yapı tipolojileri için özgün işlevlerinin dışında da sıklıkla kullanılmıştır. Görsel olarak benzer bir işlev için

tasarlandığını düşündürten birçok yapı, fonksiyon ayrımı göz ardı edilerek gelenekselci yaklaşım ile inşa edilmiştir (Eldem 173:5). Ancak tasarımlarda cephe dili olarak milli öğeler kullanılırken, teknik olarak batı kökenli (betonarme) uygulama biçimleri kullanılmıştır. Türk Ocağı işlevsel ve plan kurgusu anlamında tamamen modern bir yapı türüdür. O tarihe kadar hiç uygulanmamış, tasarlanmamış kültür merkezi tipolojisinin öncü bir örneğidir. Fonksiyon olarak, uygulama olarak tamamen modern, batılı ve kültüre yabancı bu yapı türü, cephe elemanları ve mimari öğeleri ile topluma aşına kılınmak üzere, gelenekselleştirilmeye çalışılmıştır.

Plan, tasarım ve uygulamada batı teknikleri ve yaklaşımları kullanılırken, cephede Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin repertuarı tercih edilmiş, bu sayede kopuş yaşanan gelenek ile yeniden bir süreklilik kurulmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1930'lara kadar devam eden bu canlandırmacı yaklaşım biçimi 1. *Ulusal Mimarlık Üslubu* olarak tanımlanmıştır. Özellikle 1910-27 yılları arasında milli olarak tanımlanan öğelerin kullanılmasına çok önem verilmiştir. Bu dönemi dönemin önemli sanat ve mimarlık tarihçisi Celal Esat Arseven;

"Meşrutiyeti müteakip, Ziya Gökalp'in neşriyatı tesiriyle başlayan milliyetçilik cereyanı, sanata ve bilhassa mimariye sirayet etmiş ve bazı Türk mimarları gözlerini eski dini ve klasik eserlere çevirerek, aynen kopya ve tatbik suretiyle bir milli mimari vücuda getirmek istemişlerdi?" diyerek tanımlamıştır (Aktemur vd. 2006:3).

Bu dönem mimari özellikleri genel olarak şöylece sıralanabilir (Aktemur vd.2006:5);

- Plan şemalarında batılı örneklerle (bu dönem tasarım yapan mimarların birçoğu batı kökenli mimarlık eğitimi almışlardır) benzer biçimde simetrik düzen uygulanmıştır.
- Cephe düzenleri simetrik ve anıtsaldır.
- Her ne kadar yerel ve milli mimari olarak tanımlansa da kullanılan şemalar, mekân ölçüleri ve oranları, cephe düzenlemeleri ve kompozisyon kuralları açısından Avrupa Neo-Klasizmi'ne paralel bir oluşum göstermiştir.
- Milli mimari Selçuklu ve Osmanlı anıtsal yapılarından özellikle de dini yapılarından esinlenilmiş bezeme, kemer, kubbe gibi elemanların kullanımı ile uygulanmaya çalışılmış, yapım tekniğinde ise tamamen batıdan gelen betonarme gibi modern teknikler kullanılmıştır.
- Birinci Ulusal Mimari yaklaşımında öne çıkan diğer bir eleman da yapı köşelerinde kule kullanımı olmuştur. Geleneksel mimaride kullanılmayan ancak Osmanlı Dönemi'nde yabancı mimarlar tarafından uygulanan kuleler milli bir eleman olarak algılanmış ve yapılarda kullanılagelmiştir.

Bu mimari repertuarı Birinci Ulusal Mimari üslubunu kullanarak dönem içinde öne çıkan Türk mimarları arasında Mimar Vedat Tek, Mimar Kemalettin Bey ve Arif Hikmet Koyunoğlu sayılabilir (Giray, 2009:2).

Farklı işlevlere (okul, banka, kamu yapısı, konut... vb) sahip yapılara benzer cepheler ve bezeme elemanları (saçaklar, çini uygulamaları, sivri kemerli pencereler, duvar resimleri... vb) uygulamaları bu canlandırmacı yaklaşımın en belirgin özelliği olmuştur. Bu sayede cepheler, Selçuklu ve Osmanlı kökenli olduğu düşünülen değişik formulu kemerler (çoğunlukla sivri kemer), mermer sütunlar, sütunçeler, çini panolar, madeni bezemeler, birkaç basamakla yükseltile yapı girişleri, girişler üzerine eklenen ufak balkon çıkıntısı (halka konuşma yapmak için kullanılan balkon) sayesinde "milli" bir görünüme sahip olmuşlardır. Ayrıca girişlerin üzerine veya köşelere uygulanan kubbeler ile yapıların daha da "milli" görünmesi hedeflenmiştir (Giray, 2009:4).

Cumhuriyet'in temel hedefi olan modernleşme ile başlayan çalışmalar, yeni ulus yaratma ideolojisi ile birleşmiştir. Osmanlı Dönemi'nde genellikle büyük ölçekli kamusal yapıların tasarımını yapan Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Tek Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus yaratma ideolojisini, ülkenin modern yüzünü simgeleyen ancak geleneksel öğelerin de kullanıldığı yapılar inşa ederek cisimleştirmişlerdir.

Mimar Kemalettin, yeni tipolojileri ve batılı mimari tasarım yaklaşımları yapılarında uygulamış ancak cephelerde yapının işlevinden bağımsız olarak geleneksel öğeler kullanmıştır. Bu "milli" ve canlandırmacı anlayış doğrultusunda tasarladığı başlıca yapılar arasında; I, II, III, IV Vakıf Hanları, Harikzedegân Apartmanları, Ankara-Devlet Demiryolları Müdürlüğü, Ankara-Gazi İlk Muallim Mektebi (Gazi Eğitim Enstitüsü) sayılabilir. Bu anlayışa en uygun yapı ise, Mimar Kemalettin tarafından tasarlanan Kastamonu Türk Ocağı binasıdır. Ankara Türk Ocağı'nın tasarımı için de görevlendirilmiş ancak sonrasında yarışma düzenlenmesine karar verilmiştir.

Resim 2. IV. Vakıf Apartmanı, Harikzedegân Apartmanları⁵ ve Ankara-Gazi İlk Muallim Mektebi⁶

Dönemin bir diğer önemli mimar figürü olan Mimar Vedat Tek de kökenini Selçuklu mimarisinden başlattığı geleneksel mimari ve bezeme repertuarını yapılarında kullanarak “milli mimari”ye ulaşmayı hedeflemiştir. Çevresinde var olan anıtsal yapıların detaylarını çizerek, geleneksel öğeler için belgeleme çalışması yürütmüş, canlandırmacı mimari anlayışı doğrultusunda seçmeci repertuarını üretmiştir. Ancak bu detaylar yapının mekân kurgusuna, tasarımına veya teknik uygulamasına yansımamış, süsleme elemanı olarak yapıların cephesinde veya dekorasyonunda kullanılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda tasarımını yaptığı yapılar arasında Büyük Postane Binası, Haydarpaşa İskelesi, İkinci TBMM Binası, Cemil Topuzlu Köşkü, Moda İskelesi, Çankaya Gazi Köşkü, Vedat Tek Evi sayılabilir.

Resim 3. Büyük Postane Yapısı, İkinci TBMM Binası, Cemil Topuzlu Köşkü⁷

Birinci Milli Mimari akımının diğer bir önemli mimar figürü olan Arif Hikmet Koyunoğlu da diğer iki mimar gibi “milli” olduğu kadar canlandırmacı, seçmeci ve geleneksel cephe uygulamalarını yapılarında yoğun bir biçimde kullanmıştır (Giray, 2009:5). Koyunoğlu birçok Türk Ocağı’nın tasarımında etkili olmuş ve birçoğunda da Birinci Milli Mimari yaklaşım tarzını kullanmıştır. Ülkede yaşanan millileşme sürecinin uygulamadaki

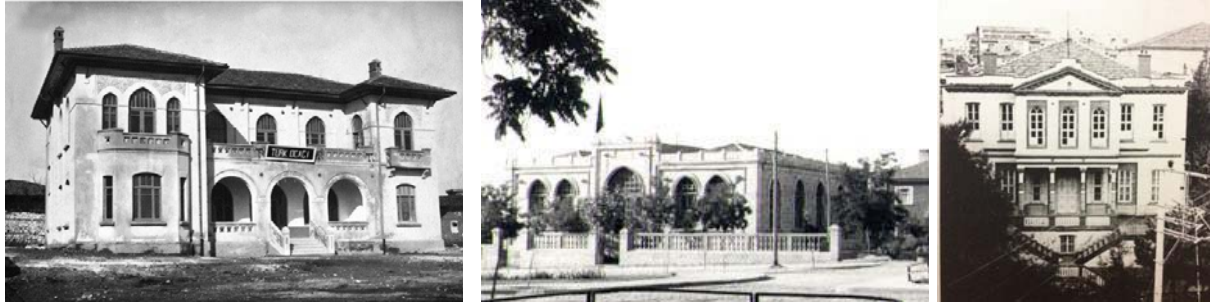
⁵ <http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=12&DetailID=6&ExhibitionID=12> Erişim Tarihi (24.04.2016)

⁶ <http://onedio.com/haber/mimar-ahmed-kemaleddin-ve-eseri-434090> Erişim Tarihi (24.04.2016)

⁷ <http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=10&DetailID=4&ExhibitionID=12> Erişim Tarihi (24.04.2016)

lokomotifi olan Türk Ocakları, geleneksel elemanlar ile bezeli olan yapıları sayesinde ulus olma ruhunun yansımaları olarak kabul edilmiştir.

Türk Ocağı yapılarında karakteristik olarak kubbe, sivri kemerler, çini bezemeler, anıtsal girişler gibi geleneksel elemanlar kullanılmıştır. Genel olarak betonarme sistem ile inşa edilen yapılar, bu geleneksel elemanlar sayesinde milli "görünmekte", toplum tarafından kolaylıkla benimsendikleri için oluşturulmaya çalışılan tek ve ortak geçmişe sahip "ulus bilincinin kökenlerini" (Anderson, 1993) kolaylıkla üç boyutlu olarak hayata geçirmişlerdir.

Resim 4. Kastamonu Türk Ocağı, Malatya Türk Ocağı, Samsun Türk Ocağı (Bozdoğan 2013:215, 193, 206)

Kapatıldıkları dönemde 267 şubesi olan Türk Ocakları'nın birçok şubesi yerel mimari elemanlar ve gelenekselci yaklaşım tarzı ile inşa edilmiştir. Ocak teşkilatı içerisinde Ankara'da ve İzmir'de inşa edilen şube yapıları diğerlerine göre oldukça büyük ölçekli tasarımlardır. Yeniden inşa edilen bu iki kentte, modernliğin ancak geçmişin sürekliliği ile kurulabileceğini göstermeyi hedefleyen bu iki yapı, gerek tasarım anlayışı ile diğer kentlerdeki Ocak yapılarına örnek olmaları, gerekse inşa edildikleri kentlerin kültürel ve toplumsal yaşamında yarattıkları dönüştürücü güçleri nedeniyle detaylıca incelenmeleri gerekmektedir.

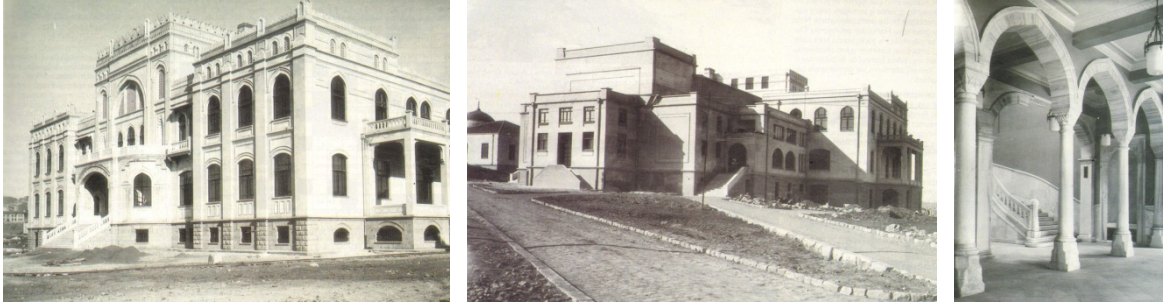
4.1. Ankara Türk Ocağı

Ankara yönetimi, ilk olarak Türk Ocağı merkez yapısının tasarımını Mimar Kemalettin Bey'e vermiş ancak ortaya çıkan tasarımdan memnun kalmamış ve 1924 yılında davetli yarışma düzenleyerek, dönemin önde gelen mimarlarından öneri projeleri istemiştir. Projeler arasında Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun projesi uygulanmak üzere seçilmiştir. Koyunoğlu, Türk Ocağı yönetimi için yabancı bir mimar değildir. *Türk Yurdu* dergisinde yazılar yazmış ve Ocak'ın ideolojisini benimsemiş ve yaymaya çalışmıştır. Yapı da özellikle geleneksel öğelerinin kullanılmış olması seçim için etkili olmuştur. Yapının inşaatına 21 Eylül 1925 yılında başlanmış ve 18 ayda tamamlanmıştır (Birkan 1977:10). Arif Hikmet Koyunoğlu mimari tasarım yaklaşımını şu sözleri ile ortaya koymuştur;

"Bize de, asrın bütün düşünce ve ihtiyaçlarına cevap verecek, ruhlarımızı okşayacak bir modern mimari lazımdır. Fakat bu modern mimari, diğer milletlerin taklitçiliğini değil, yurdumuza Türklüğe özgü bir mimari olmalıdır. Bize orijinal bir modern Türk mimarisi lazımdır. Eminim ki, yetişmekte olan genç Türk mimarları olumlu bir yaratıcılığa erişeceklerdir" (Koyunoğlu 1991:46).

Türk Ocağı'nın merkez yapısında da modern ancak Türk kimliği ile harmanlanmış, yeni ve asri Türkiye Cumhuriyeti'ne özgün bir dil kullanılmıştır.

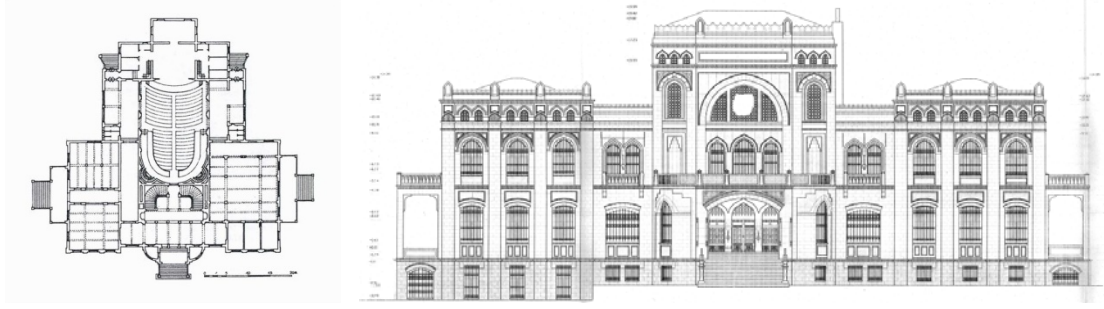
Yapı, cephe organizasyonu ve bezemeleri ile geleneksel izler taşıyan bir yapı olarak görünse de betonarme uygulaması ile dönemin önde gelen modern yapıları arasındadır. Ankara'da uygulanan ilk betonarme uygulamalarından olan yapı, geleneksel elemanlar ile bezenmiş ilk modern inşaat uygulamalarından biri olmuştur.

Resim 5. Ankara Türk Ocağı⁸

Bu nedenle de Ankara Türk Ocağı diğer Ocak yapıları arasında yapım maliyeti en fazla olanlardan biridir. Büyüklük olarak diğer yapılardan farklılık gösteren yapı, cephede kullanılan elemanları sayesinde de ayrılmaktadır. Özellikle iç ve dış cephede kullanılan mermerler yapı maliyetini oldukça yükseltmiştir. Yaklaşık 2000 m² olan yapı 3 katlı olarak tasarlanmıştır. Yapının giriş aksında tiyatro salonu bulunmakta olup, fuaye ve çalışma odaları salonun etrafında konumlandırılmıştır. Cephedeki ufak farklılıklara rağmen zemin kat ve birinci kat birbiri ile aynı plan şemasına sahiptir.

⁸ <http://www.arkitera.com/haber/1530/turk-ocaklari-merkez-binasindan-ankara-devlet-resim-ve-heykel-muzesine> Erişim Tarihi (24.04.2016)

Resim 6. Ankara Türk Ocağı Planı (Aslanoğlu 2001:195) ve Cephesi (Bozdoğan 2013:180)

Türkçülük bilincini mimari olarak detaylarında sergileyen yapı, Türk Ocakları'nın hedeflediği geleceğin göstergesi olarak Ankara'nın merkezinde inşa edilmiştir. Yapı için harcanan para birçok kurum ve kişi tarafından eleştirilse de, Ocak yöneticileri tarafından bir gurur kaynağına ve başarı öyküsüne dönüşmüştür. İnşaatında sadece Türk işçilerin çalıştığı yapı, dönemin en değerli malzemelerinin kullanıldığı, Türk kültürünün en özel detaylarının uygulandığı, Türk Ocakları'nın çalışmalarının ve başarılarının gösteri mekanına dönüşmüş, ülke çapında sembolik bir değer kazanmıştır.

Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra yapı Ankara Halkevi olarak 1950'lere kadar kullanılmıştır. 1952 yılında Halkevlerinin de kapatılması ile yapı hazineye devredilmiştir. Daha sonra Türk Ocakları'nın yeniden kurulması ile 1952-61 yılları arasında etkinliklerin yapıldığı kültür merkezi olarak kullanılan yapı, zamanla yıpranmış ve gerekli bakım ve onarımın yapılmamasından dolayı tahrip olmuştur. 1961 yılından itibaren farklı kurumlara devredilen yapı esas olarak 1971'e kadar Türk Ocakları'nın etkinliklerinin yapıldığı bir merkez olmuştur. 1972 yılında yapı Millî Eğitim Bakanlığı'nca Ankara Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'na dönüştürülmüştür. Bu değişim sonucunda yapının özgün birçok detayı değiştirilmiştir. 1975 yılında Resim ve Heykel Müzesi yapılmak üzere Kültür Bakanlığı'na devredilmesinin ardından 1976 yılında, restorasyon çalışmaları Arif Hikmet Koyunoğlu kontrolünde, özgün plan şemasına, cephe organizasyonuna ve detaylarına uygun olarak yapılmaya başlamıştır. 1980 yılında tamamlanan çalışmalar sonucunda yapı Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz 2011:1). Gösteri salonunun restorasyon çalışmaları ise tamamlanamamış ve çalışmalar ancak 1983 yılında bitirilmiştir. Ankara Türk Ocağı, Birinci Milli Mimari üslubunun en yetkin örneklerinden biri olup, yabancı mimarlar tarafından modernist mimari üslup ile biçimlendirilen yeni başkent Ankara'da, Türk kimliği ve yerelliği mimari öğeleriyle ortaya çıkaran yerli bir yapıdır. 1800'lerin ortalarından 1900'lerin ortasına kadar yükselen milliyetçilik akımları ile gündeme gelen ulus bilinci, milli mimari, kimlik ve yerellik tartışmaları birçok alanda ulusal kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuş, yerli olanın ve

yerelliğin ne olduğu sıklıkla tartışılmıştır. Arif Hikmet Koyunoğlu da bu seçmeci tasarımı ile yerellik ve modernliği bir araya getirirken, yüzyıllar boyunca süregelen geleneksel normları, estetik kalıpları, form ve elemanları çağın güncel malzemesi ve teknolojisi olan betonarme sistemi ile bir arada kullanmaya çalışmıştır. Görsel olarak gelenekselci gibi görünmekle birlikte döneminin işlev, uygulama, malzeme gibi bütün modern özelliklerini üzerinde taşıyan Ankara Türk Ocağı, günümüzde de hem Türk Ocakları tarihi hem de modern mimarlık tarihi açısından öncü yapı olma özelliğini sürdürmektedir.

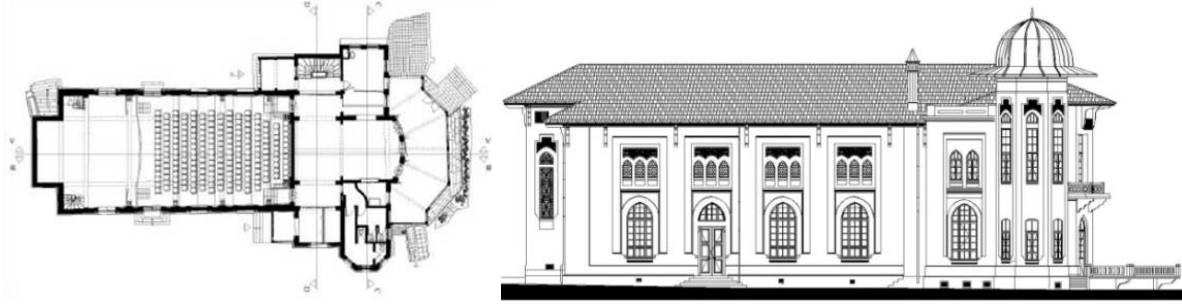
4.2. İzmir Türk Ocağı

İzmir Türk Ocağı II Meşrutiyet döneminde, 1912 yılında kurulmuştur. Savaş döneminde çalışmalarına devam edemeyen Ocak, 15 Mayıs 1919 yılında Yunan işgali ile kapatılmıştır (Güneş 1999:116). Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 15 Ekim 1922 yılında yeniden çalışmalarına başlamıştır. 1923 yılındaki TBMM'nin II. Seçimlerinde İzmir Türk Ocağı'nın dokuz üyesi milletvekili olarak meclise girmiştir. Diğer Türk Ocakları'nda olduğu gibi yönetim ile iyi ilişkiler içinde olmak İzmir Türk Ocağı için de avantaj olmuş, maddi ve manevi anlamda hükümetten tam destek almıştır. Aldığı destek ile özellikle Türkçe'nin yaygınlaşması ve öğretilmesi için çalışmalar yürütmüş, köylere sağlık hizmeti götürmüş, yeni yönetim biçimini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca diğer Türk Ocakları gibi Batı'yı örnek alarak balolar, tiyatro gösterileri, konserler ve konferanslar düzenleyerek savaştan çıkmış enkaz niteliğindeki İzmir'de kültürel anlamda da lokomotif olmuştur.

Savaş döneminde kendine ait bir yapısı bulunmayan İzmir Ocağı'nın, faaliyetleri farklı mekânlarda gerçekleştirilmiştir (Güneş 2000:43). Ankara ile yapılan görüşmeler sonucunda İzmir Türk Ocağı için yeni bir yapı yapılmasına karar verilmiş ve 28 Ocak 1926'da İzmir Ocağı'nın temelleri atılmıştır. Yapı 1927 yılının Ekim ayında tamamlanmıştır. Savaş sonrası zor bir süreçten geçen ülkenin yeni inşaat yapma lüksü olmadığı için Ocak yapısının maliyetinin en alt sınırdaki tutulmasına özen gösterilmiştir. Yapının tasarımı Belediye mimarı Necmettin Emre tarafından yapılmıştır. Ayrıca kullanılan malzemelerin ucuz olmasına dikkat edilmiş ve inşaat işçisi olarak mahkûmlar çalıştırılmıştır. Ocak'ın yapımında bankalar ve yeni yönetim maddi destekte bulunmuşlardır (Bozdoğan 2013:56, 57).

Necmettin Emre, Sanayi Nefesi Mektebi'nden 1913 yılında mezun olmuştur. İzmir'de uzun yıllar Vilâyet Başmimarlığı ve Fen İşleri Müdürlüğü görevlerini de üstlenen Necmettin Emre'nin İzmir'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen yapıları arasında İzmir Türk Ocağı ayrıcalıklı bir yer tutar. İzmir Türk Ocağı dışında Mimar Necmettin Emre tarafından tasarlanan yapılar, modern tasarım yaklaşımı ile inşa edilmiştir. (Eyüce 2009:21) 1930

sonrasında yalın ve modernist bir çizgide yapılar tasarlayan Emre'nin 1934 yılında tamamlanan Gazi İlkokulu onun en fazla bilinen modernist yapılarından biridir. Yalnızca İzmir Belediyesi'ndeki görevi için değil, İzmir Türk Ocağı'nın tasarımı için de Necmettin Emre'yi öneren, ağabeyi niteliğindeki mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'dur. Her iki mimar da Türk Ocakları ile yakın ilişkide olmuşlar ve Ocak ideolojisini benimsemişlerdir. (Bozdoğan 2013:77)

Resim 7. İzmir Türk Ocağı Planı ve Cephesi (Bozdoğan 2013:188,191)

İzmir Türk Ocağı, Ankara Merkez Türk Ocağı gibi simetrik plan ve cephe düzenine sahiptir. Geleneksel köklerden beslenerek Batı'nın teknolojisi ile inşa edilen yapıda geniş saçaklar, kemerli pencereler, sivri kemerler, çini süslemeleri, kubbeli köşe kulesi ile Birinci Milli Mimarlık üslubunun izlerini taşımaktadır. Ayrıca birçok Türk Ocağı'nda görülen hitap balkonu da giriş üzerinde yer almaktadır. Tıpkı Ankara Türk Ocağı'nda olduğu gibi bu yapının inşasında da yalnızca yerli ustalar çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde inşa edilen birçok Türk Ocağı'nda benzer biçimde geleneksel mimari öğeler ve repertuar kullanılmış ancak inşaat tekniği olarak betonarme kullanılmıştır. Taş yığma sistemle inşa edilmiş tüm geleneksel elemanlar, üslupsal elemanlar betonarme sistem ile harmanlanmıştır. Diğer yandan taşıyıcı sistem olarak kullanılan betonarme İzmir için oldukça yeni bir malzemedir. 1922 Yangını sonrasında kentte inşa edilen ender sayıdaki yapıdan biri olan Türk Ocağı, hayalet şehre dönmüş İzmir'deki durma noktasına gelmiş ekonomi ve inşaat pratiği içinde çok büyük zorluklarla inşa edilebilmiştir. Enkaz halindeki İzmir'in neredeyse tek kültür yapısı olmasının yanı sıra, yeniden inşa edilecek kentte örnek alınacak, kentin kozmopolit geçmişi üzerinde Türklüğün yeniden inşa edilmesini hedefleyen bir model yapıdır.

Resim 8. İzmir Türk Ocağı⁹ (Tuna 2015:157)

Tüm bu umutlara karşın, İzmir Türk Ocağı 1931 yılında diğer Türk Ocakları gibi kapatılmıştır. Aynı yıl içerisinde CHF Halkevleri'nin açılması için karar alınmış ve 1932 yılında kapatılan birçok Türk Ocağı gibi, İzmir Türk Ocağı da Halkevi olarak yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır. İzmir Halkevi, düzenlediği kültürel ve sosyal etkinlikleri ile uzun bir dönem kentin önemli bir merkezi haline gelmiştir. 1951 yılında Halkevleri'nin kapatılma kararı ile yapı 1957 yılına kadar kullanılmamıştır. 1957 yılında tiyatroya dönüştürülen mekânda birçok esaslı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler yapının özgün birçok değerinin kaybolmasına neden olmuştur. Yakın dönemde yapılan restorasyon çalışması ile yapı yeniden özgün haline döndürülmüştür.

İzmir ve yakın çevresi için oldukça önemli çalışmalar yürüten İzmir Türk Ocağı, özellikle Kurtuluş Savaşı ve 1922 Yangını sonrası ciddi hasar gören İzmir kenti için yeni yaşam biçiminin simgesi olmuştur. Ankara gibi yoktan, yeniden var olmaya çalışan kent, Türk Ocağı ile modern yaşam biçimini ve ulus olma bilincini bir arada yürütmüş ve sadece İzmir için değil, ilçeler, yakın iller için de etkili bir eğitim ve kültür merkezi olmuştur. Uzun dönem bu etkisini, Halkevi işlevi ile sürdüren yapı günümüzde de Devlet Tiyatrosu olarak önemli bir kültürel işlevi devam ettirmektedir.

5. SONUÇ YERİNE

Rönesans'tan itibaren Bireyselliğin dışı vurulmaya başlanması ve kamusal alanda giderek görünürlük kazanmasının ardından 1789 Fransız Devrimi sayesinde kazanılmış hak olarak kalıcı bir hukuki statü edinen demokrasi talebi, bireylerin devlet yönetimini kendi talep ve beklentileri doğrultusunda biçimlendirebilmeleri ile sonuçlanmıştı. Demokrasinin çeşitli modellerini var eden vatandaş-devlet ilişkisi dikkate alındığında, tabandan yukarıya doğru oluşan Fransız modelinden farklı olarak, Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonrasında demokrasinin Osmanlı İmparatorluğu'nda yeşermeye başlaması, seçkin teknokrat ve bürokrat elitlerin eliyle yukarıdan aşağıya doğru olmuştu (Kadioğlu, 1993). Tanzimat Fermanı'ndan itibaren Batı'da yaşanan ilerlemenin nedenleri tespit edilmeye

⁹ <http://v3.arkitera.com/h55135-gecmisin-modern-mimarligi---5-izmir.html> Erişim Tarihi (24.04.2016)

çalışılarak, giderek güç kaybeden Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir yönetim biçimi kurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak üstten oluşturulmaya çalışılan modernleşme projesi Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımını engelleyememiştir. Bu dönemde, Avrupa'da yaygınlaşan "ulus devlet olma" ideolojisi İmparatorluk sınırları içinde çeşitli örgütlerin kurulmasında etkili olmuş, Türkçülük ideolojisi üzerine birçok oluşum ortaya çıkmıştır. Bunlar içinde en etkili ve uzun soluklu olanı ise Türk Ocakları olmuştur.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile modernleşme projesi devlet politikası haline gelmiş, Batılılaşma ve modern olma adına birçok radikal değişim ve inkılap yapılmıştır. Ulus devletin olduğu kadar vatandaşlığın da yukarıdan tanımlandığı bu modernleşme sürecinde, halkın yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti rejimine sahip çıkmalarını ve hükümetin gerçekleştirdiği radikal değişikliklere kolayca adapte olmalarını sağlayacak, geçmişten gelmesine rağmen bir o kadar da modern olan, tabana yayılmış ve halkın içinden gelen bir örgüte ihtiyaç duyulmuştur. Yabancı ve modern olanı yerli ve tanıdık olana tercüme eden, konvansiyonel alışkanlıklar ve sosyal pratikler sayesinde yeni, modern ve farklı olanı halka aşina kılabilen Türk Ocakları, aynı zamanda üstlendiği bu arabuluculuk ve tercümanlık görevleri nedeniyle modernleşme projesinin en temel ideolojik enstrümanlarından birine dönüşmüştür. Türk Ocağı teşkilatı halk tarafından kurulan, Türkçülük ideolojisini gelenekselden gelen izlerle temsil eden, bir taraftan modern ama görünüm olarak yabancı olmayan bir oluşum olarak kabul edilmiş ve kısa sürede yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin vazgeçilmez birimlerinden biri olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yoğun çalışmalar sürdürmüş, yeni kurulan devletin yapısını halk ile paylaşmış, değişimleri kendi deneyimleri ile anlatmış, halkın içinden ancak yönetimde de söz sahibi olan etkin bir sivil toplum örgütü olmuştur. Avrupa'daki modellerden farklı olarak, yürütülen modernleşme çalışmalarını halka anlatmanın en uygun aracı olarak Türk Ocağı teşkilatı görülmüş ve uzun yıllar faaliyetleri hükümet tarafından desteklenmiştir. Ancak teşkilatın hızla yaygınlaşması ve politik olarak iktidarın karşısında giderek alternatif bir güç odağı haline gelmesi nedeniyle halkın içinden doğan bu sivil toplum örgütü, 1931 yılında iktidara devredilerek kapatılmıştır.

Türk Ocakları arasında en etkili çalışan iki şube ise Ankara ve İzmir Türk Ocakları olmuştur. Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak ilan edildiğinde, Anadolu'nun ortasında henüz imar edilmemiş, kasaba boyutlarında küçük bir bozkır kentidir. Yapılan imar çalışmaları ülkenin modern yüzünü temsil edecek, modern kentsel elemanlar ve yapılardan oluşmaktadır. Özellikle Almanca konuşan ülkelerden gelen yabancı mimarlar tarafından tasarlanan kent, tam anlamı ile yoktan inşa edilmiştir. Geçmiş olmayan ve tümüyle Avrupa'daki kentsel ve mimari modellere göre biçimlenmekte olan Ankara'da, ülkenin yeni başkentinde Türklüğü inşa etmek ve ortak geçmişi hatırlatacak Birinci Milli

Mimari üslubunda bir Türk Ocağı yapısının yapılması oldukça stratejik bir karardır. Bu hedef doğrultusunda yapı, Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde etkili olmuş bir aileden gelen, Kurtuluş Savaşı'nda da bilfiil görev alan, Birinci Milli Mimari üslubunun önemli figürlerinden biri olan Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tasarlanmıştır. Nihayetinde herkesin bildiği ve saygı duyduğu bir ismin tasarladığı, Selçuklu ve Osmanlı mimarisine ait geleneksel mimari öğeleri barındıran, kültür ve sanat merkezi gibi dönemi için oldukça modern bir programa ve betonarme sistem gibi son yapım teknolojilerine sahip olan Ankara Türk Ocağı, modern Ankara bağlamında gelenekseli ve moderni uzlaştırmaya çalışan sıra dışı bir yapıdır. Ankara Türk Ocağı mimarlık tarihi için ne kadar önemli ise Cumhuriyet tarihi ve sosyolojisi için de bir o kadar önemlidir. Benzer biçimde İzmir Türk Ocağı da Batı Anadolu'nun en büyük ve önemli merkezinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş anlatısı içinde İzmir'in sahip olduğu sembolik anlamı hem mekânsal, hem de anlatısal olarak halka aktaran bir teşkilat yapısı olmuştur. İzmir de Ankara gibi yeniden kurulan bir kenttir. 1922 yılında yaşanan büyük yangın sonrasında gayrimüslimlerin yaşadığı kentin büyük bir kısmı tahrip olduğu için kentin kozmopolit unsurları ve belleğinin büyük bir kısmı yok olmuştur. Kentin yabancılardan ve gayrimüslimlerden oluşan kozmopolit karakteri ve geçmişi yerine Türklüğü tesis etmek ve ortak geçmişi inşa etmek üzere yapılan İzmir Türk Ocağı binası, üslupsal ve anlatısal olduğu kadar didaktik bir amaç ile de inşa edilmiştir. Ankara Türk Ocağı gibi İzmir Türk Ocağı da modern inşaat teknikleri ve modern bir tipoloji için geleneksel ve "milli" görünmek üzere tasarlanmıştır. İzmir Türk Ocağı'nın mimarı Necmettin Emre ülke çapında tanınan öncü mimarlarından biri olarak kariyeri boyunca tümüyle modernist ürünler verirken, Birinci Milli Mimari üslubunda inşa ettiği İzmir Türk Ocağı yapısında geleneksel öğeleri kullanmayı tercih etmiştir. Bu durum, yönetimin Ocaklar için gelenekselci ve seçmeci bir mimari yaklaşımı tercih ettiklerini ve Türklüğün ideolojik kökenleri olarak Selçuklu ve Osmanlı anıt mimarisini benimsediklerini göstermektedir.

Bir dönemi ve onun zihniyet yapısını anlayabilmek, tarihsel ve sosyolojik okuma yapabilmek için birçok araç kullanılabilir. Edebiyat, resim veya müzik üzerinden yapılabilecek bir okuma mimarlık üzerinden de kolaylıkla yapılabilir. Kentlerin gelişimi ve değişimi, yapıların tasarımları, işlevleri, yapım teknolojileri veya tasarımcıların hikâyeleri içine gizlenmiş bilgiler tarihsel ve sosyolojik bağlamda birçok farklı okumanın yapılmasına olanak sağlamaktadır. Türk Ocakları'nın mekânsal oluşumu, gelişimi ve sonrasında kullanım dışı kalmaları döneme dair önemli ipuçları vermektedir. Modernleşme projesi bağlamında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik anlatısını, icraatlarını, programındaki yeni fikir ve değişimleri halka anlatma görevini, kitleleri ikna etmek üzere geçmişin politik bir argümana nasıl dönüştüğünü, propaganda amaçlı bir mimarlığın nasıl yaygınlaştığını Ocak teşkilatı üzerinden okuyabilmek mümkündür. Yıkım ve insanın

egemen olduğu bir dönemin, stabil olmayan bir politik ikliminin ürünü olarak, Ocak mimarlığında iç tutarlılığı olmayan bir anlayış ortaya çıkmıştır. Geçmiş yüceltmeye ve bir süreklilik kurmaya çalışan seçmeci mimari repertuar ile dönemin pragmatik ideolojisi ve operatif argümanları örtüşmüş, buna karşın içerik ve form anlamında, yeni yapı tipolojileri ile tercih edilen geleneksel cephe dili arasında birbiriyle örtüşmeyen, çelişik bir yapı ortaya çıkmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi, ideolojik ve siyasal olduğu kadar mimari anlamda da oldukça zor, karmaşık ve çelişkilerle dolu bir dönemdir. Kurtuluş Savaşı sonrasında birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan devlet, kuruluş döneminde kendi yöntemlerini geliştirmiş ve yönetim biçimini halka kabul ettirmek üzere bir dizi mimari strateji ve taktik geliştirmek durumunda kalmıştır. Bu yöntemlerin en etkin olanlarından biri olan Türk Ocakları, halk tarafından kurulan devlet destekli bir yönetim teşkilatı olarak, gerek Cumhuriyet ideolojisinin enstrümanlarına dönüşmüş olmaları, gerek Türklük ideolojisinin kurucu öğelerinden biri olmaları, gerekse propaganda amaçlı mimarlığın nasıl cisimleşebildiğini gösteriyor olmaları nedeniyle bugün hala detaylıca incelenmeye, taşıdıkları anlam ve değerlerin deşifre edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. (2005) *Türk Ocakları*, Türk Ocakları Balıkesir Şubesi Kültür Yayınları, Balıkesir.
- Acar, İ. (2012) 1912'den 2012'ye Türk Ocakları Tarihi-Çalışmaları-Görüşmeleri, *Türk Yurdu Dergisi* 295:1. (<http://turkyurdu.com.tr/1041/1912-den-2012-ye-turk-ocaklari-tarihi-calismalari-gorusleri.html>) Erişim Tarihi (17.04.2015)
- Aktemur, A. M., Arslan M. (2006) I. Ulusal Mimarlık Akımı ve İstanbul-Karaköy'deki Örnekleri, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 16, 1-34.
- Anderson, B. (1993) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, Hayali Cemaatler; Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev.: İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.
- Aslan, S., Alkış M. (2015) Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6/1, 23-26.
- Aslanoğlu, İ. (2001) *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Batur, A. (2001) Milli Olarak Adlandırılan Mimari Eğilimler; İstanbul ve Ankara Örnekleri Üzerine Gözlem ve Düşünceler, *Mimarlık Dergisi* 298, 43-44.
- Bayındır, Uluskan S. (2010) *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Birkan, G., Pehlivanlı S. (1977) Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu İle Bir Söyleşi, *Mimarlık Dergisi* 150, 8-15.

- Bozdağ, O. (2013). *Ocakları İdeolojisi ve Mimarisi (1912-1931)*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cengiz Y. (2010) Türk Ocağı'ndan Devlet Tiyatrosu'na, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi 8, http://www.izmirdergisi.com/site/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=374&lang=tr Erişim Tarihi. (17.05.2016).
- Eldem, S. H. (1973) *Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, Mimarlık Dergisi* 11-12, 5-11.
- Eyüce Ö. (2009) İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirası ve Ulusal Mimarlık Yaklaşımlar, *Ege Mimarlık Dergisi* 71, 18-23.
- Fidan, S., Şahin K., Çelik F. (2011) Osmanlı Modernleşmesinin Temel Olgularından Biri: Bürokrasi; Osmanlı Modernleşmesinde Bürokrasinin Etkinliği ve Önemi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 23,113-128.
- Georgeon, F. (2006) *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Güneş, G. (2011) İzmir Türk Ocağı (1912-1931), *Türk Yurdu Dergisi* 288,268-280.
- Güneş, G. (1999) Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8,115-137.
- Güneş, G. (2000) Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9-10,41-64.
- Giray, K. (2009) *Sanat Tarihi Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- Kadioğlu, A. (1993) *Vatandaşlığın Dönüşümü; Üyelikten Haklara*, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Karpat, H. K. (2008) *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, İmge Yayınları, İstanbul.
- Kızıldere, S., Sözen M. (2005) İstanbul'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları'nın Kent Bütünü İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi, *İTÜ Dergisi* 1, 87-95.
- Kodal, T. (2014) Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52,295-314.
- Koyunoğlu, A. H. (1991) Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Kendi Kaleminden, *Arkitekt Yaşama Sanatı* 4,46-54.
- Kuruyazıcı, H. (2008) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu, Anılar, Yazılar, Mektuplar, Belgeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Ö. (2004) *1911-1931 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Yurdu Dergileri'nde Gelişen Eğitim Anlayışı Ve Cumhuriyet Dönemine Etkileri*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sarınay, Y. (1990). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

- Sayar, Z. Zeki Sayar, Söylemezoğlu K., Ünsal B., Gorbon R., Meltem N., Sonad S. (1973) Mimarlığımız 1923-1950, *Mimarlık Dergisi* 2,19-62.
- Tuna, E. (2015). *Batı Anadolu Türk Ocakları 1923-1931*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Üstel, F. (2004). *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği, Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, N. (2010), Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzla, *Akademik Bakış Dergisi* 7,177-184.
- Yılmaz, Merdim., E. (2011) Türk Ocakları Merkez Binası'ndan Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ne, (<http://www.arkitera.com/haber/1530/turk-ocaklari-merkez-binasindan-ankara-devlet-resim-ve-heykel-muzesine>) Erişim Tarihi. (15.05.2016).
<http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=12&DetailID=6&Exhibitio>
nID=12 Erişim Tarihi:24.04.2016)
- <http://www.arkitera.com/haber/1530/turk-ocaklari-merkez-binasindan-ankara-devlet-resim-ve-heykel-muzesine> Erişim Tarihi (24.04.2016).
- <http://v3.arkitera.com/h55135-gecmisin-modern-mimarligi---5-izmir.html> Erişim Tarihi (24.04.2016)

ABSTRACT

Modernization/westernization movements, that was began in the last period of the Ottoman Empire, carried out simultaneously in several areas. They tried to stand up again with administrative reforms such as the West, to make breakthrough in wars. In the Ottoman Empire, these studies, which were developing from West, caused to form the ideology of "to be individual" and "national statehood". At the beginning of the 20th century, modernization (to be western), studies on the nation-state were launched with the establishment of the Turkish Hearths (Türk Ocakları). Turkish Hearths, which was founded in 1912 and closed in 1931, aimed to be Western with the ideology that based on Turkism. Turkish Hearth structures tried to uncover the origins of the Turkish and to show the ideology of the nation state with the architectural details and plan schemes, and they were also reflections from the past in the new Republic that was tried to form new administration based on westernization. This study is aimed; to determinate of the Turkish Hearths's role in the administration, to make the identification of architectural context and the last, to focus on Ankara and Izmir Turkish Hearths due to spatial organization, traditional details and also connection of ideology and architectural approach.

Keywords; Ottoman Empire, Turkish Hearths, Traditional Architecture and Details, Westernization, Turkey.